

ΑΡΧΑΙΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΝ ΜΝΗΜΕΙΟΝ

Σωθέν ἐν τῇ βασιλικῇ τοῦ ἁγ. Μάρκου ἐν Ἑνετίᾳ, διαφωτισθέν ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Ἰωάννου Βελοῦδου, μέλους τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν ἐν Ἑνετίᾳ (μετὰ πινάκος)

ὑπὸ τὸν ἀνωτέρω τίτλον ἐδημοσιεύθη κατ' αὐτὰς ὀκτασέλιδον φυλλάδιον ἰταλίστι ὑπὸ τοῦ ἐν Ἑνετίᾳ ἡμετέρου λογίου κ. Βελοῦδου. Τὸ φυλλάδιον τοῦτο ἐκρίνχμεν καλὸν καὶ μεταφράσωμεν ἐκ τῆς Ἰταλικῆς καὶ δημοσιεύσωμεν ἐν τῷ Περὶ ἡμῶν χάριν τῶν ἀρχαιολογούντων.

Ἐν Κερκύρᾳ

Σπυρ. Παπαγεωργίου.

Ἐν τῷ ἄνω ἐκείνῳ μέρει τῆς Βασιλικῆς τοῦ ἁγ. Μάρκου, ἐν ᾧ ἴστανται, ἢ, ὁμοιοληθέστερον εἰπεῖν, ἀπ' οὗ ἀρχονται τοῦ ζωοῦ αὐτῶν δρόμου οἱ τέσσαρες ὀνομαστοὶ Ἴπποι οἱ ἐκ Χίου, ὑπάρχει θωμάτιον, ἐν ᾧ ἡ Ἑνετικὴ Δημοκρατία συνήθως ἐρύλαττεν ἔγγραφα ἀφορῶντα εἰς ἀποστολὰς τῶν Πληρεξουσίων αὐτῆς, καὶ ἄλλα ἀρχαῖα ἐπίσημα ἔγγραφα ἕτινα λογισθέντα ὡς ἔγγραφα ἱστορικὰ κατετέθησαν ὑπ' αὐτῆς τῆς Δημοκρατίας ἐν τῇ Μικρικῇ βιβλίᾳ θήκη. Ὡς πρὸς τὸν χώρον ἐκεῖνον, ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὠρίσθη ἵνα ἐν αὐτῷ ἀποτίθενται παλαιὰ μωσικὰ ἀδιόρθωτα, τεμάχια διάφορα μαρμάρινα, ἀπλὰ ἢ μετ' εἰκόνων, ἰσάκ τις εἰκὼν παλαιά, λείψανα πάντα ταῦτα, ἕτινα, ἐν ταῖς πλησιέστεραις καὶ νεωτέραις ἐπισκευαῖς τῆς ἐκκλητικῆς συλλεχθέντα, ἐκεῖ πάνθ' ἐὺλαβῶς διατηροῦνται. Τούτων ὁ ἀξιότιμος κύριος Ἀντ. Pollander, ἐπιμελεῖα καὶ ζήλῳ τοῦ ὁποῖου καὶ τὰ λείψανα αὐτὰ διαφυλάχθησαν καὶ αἱ ἐπιδιορθώσεις ἐν τῇ πολυτίμῳ Βασιλικῇ διηρθώθησαν, μετ' ἀγάπης ἠθέλησε καὶ συλλέξῃ τὰ ἀπεικονίσματα. Τὰ ἀπεικονίσματα ταῦτα ἡμέραν τινὰ ἴσως δὲν θὰ ἦναι ἀνωρελῇ εἰς τὰς μελέτας περιέργῃ τινὸς ἐρευνητοῦ.

Εἶδον τὸ θωμάτιον ἐκεῖνο τὸν Νοέμβριον τοῦ 1883. Ἐν αὐτῷ παρετήρησα πλὴν ἄλλων, μικρὸν κιβώριον, κοινῶς κουβούκλιον, ἐκ μαρμαρέου ἑλληνικοῦ, μνημεῖον ἀρχαῖον χριστιανικόν, ὅπερ καὶ διὰ τὴν ἀνατολικὴν αὐτοῦ ἀρχὴν καὶ διὰ τὴν ἀπομεμακρυνμένην ἐποχὴν, εἰς ἣν ὡς φρονῶ ὅτι πρέπει νὰ ποδοθῇ, δὲν ἀξίζει βεβαίως νὰ παραδοθῇ εἰς τὴν λήθην. Ὑψος ἔχει 63 ἐκτοστίων τοῦ μέτρου, ἢ βάρει 43 ἐκ. ἡ δ' ἐργασία αὐτοῦ εἶναι κομψή. Ἀπὸ τῶν γωνιῶν τετραγωνικῆς ἐπιφανείας, ἥτις ἀπὸ τῆς μιᾶς πλευρᾶς παρουσιάζει μικράν τινὰ ἀνύψωσιν, ὑψοῦνται τέσσαρες κιονίσκοι μετὰ κιονοκράνων κεκοσμημένων διὰ φύλλων κρίνου. Στηρίζονται ἐπὶ τῶν

κιονοκρύνων τέσσαρες ἀψίδες, ὧν τὰ πέρατα ἐνοῦνται εἰς τέσσαρες γωνίας, ὧν καλύπτεται ἐκάστη ὑπὸ φύλλου πρὸς ἐκὺτὸ συνεστραμμένου. Τὸ ἐπικάλυμμα ἢ ὁ ὄροφος, ἢ ὀρόριον ¹ ἔχει σχῆμα μικροῦ θόλου ἐν τῷ ἐξωτερικῷ κέντρῳ τοῦ ὁποίου ἀπομένει εἰσέτι τμήμα μικρᾶς σφαίρας, ἢ μῆλου τοῦ Κιβωρίου ² ἐφ' οὗ βεβλῶς θὰ ἐστηρίζετο ὁ σταυρός. Ἐπιγραφή ἑλληνική, ἐγγεγλυμμένη ἐπὶ τῆς παραπλευροῦ στοᾶς πρὸς ἀριστεράν τοῦ ἀναγινώσκοντος καὶ συνεχιζομένη ἐπὶ τῆς κατὰ μέτωπον στοᾶς λέγει:

† ΥΠΕΡ ΕΥΧΗΣ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΝΔΟΞΩΤΑΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ

Διὰ ταύτης δηλοῦται τὸ ὄνομα καὶ ὁ εὐτεβής σκοπὸς τῆς ἀναθεμένης τὸ ἱερόν ἐκεῖνο κουδούνιον εἰς ἐκκλησίαν τινὰ ἀνατολικήν· ἴσως τῆς Κωνσταντινουπόλεως· ἦτον πιθανῶς τῆς Ἀλεξανδρείας· ὁπόθεν, ὡς κατωτέρω θέλω δηλώσῃ, πιστεύω ὅτι ἔχει τὴν ἀρχὴν καὶ ὅτι μετ' ἄλλων λαφύρων μετηνέχθη εἰς Ἑνετίαν. Τὸ περίεργον ἄλλως μνημεῖον, ὃ μέχρι τοῦδε περιεγράφικεν, ἀπεχωρίσθη ἀπὸ τοῦ ὁλοκλήρου τμήματος τοῦ μαρμαρίου.

Ααμβόκοντες ἤδη ὑπ' ὄψει τὸν γενικὸν καλλιτεχνικὸν χαρακτῆρα, εὐρισκόμεθα (ἐκν δὲν ἀπατῶμα.) εἰς ἐποχὴν πολὺ προγενεστέραν τῶν χιλίων Μ. Χ. ἐτῶν· ἀφίημι δὲ εἰς τοὺς ἔχοντα; πῆραν τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης· ν' ἀποδείξωσιν ἢ ἐπιβεβαιώσωσι τὴν κρίσιν ταύτην. Καὶ τὸ σχῆμα δὲ γραμμάτων τινῶν, καὶ τινῶν συντομεύσεων ἐπὶ τοῦ λίθου ἔχουσιν ἐπίσης μεγάλην σημασίαν. Καί τοι δὲ αὐτὸ τοῦτο τὸ σχῆμα ἀπαντᾷ ἐνίοτε ἐν τοῖς χριστιανικοῖς καλλιτεχνήμασιν, ἰδίως ἐν ταῖς ἀγιογραφίαις, κατὰ παράδοσιν ὁμοίαν εἰς πάντα αἰῶνα, οὕτως ὥστε ἀποδίδει δύσκολος, καὶ πολλάκις πλανᾷ καὶ τὸν γεγυμνασμένον ὀφθαλμὸν, ὃ ὀρισμὸς εἰς τίναν ἐποχὴν ἀνήκει παρυστατικόν τι ἔργον, οὐχ' ἦτον ὁμῶς, παρατηρῶν τὸ εἰδικὸν σχῆμα τοῦ ξ (Z) τὴν συντόμευσιν τῆς προθεσεως καὶ (K) ³ τὸ σημεῖον ὃ ἀποκόπτει τὴν τελευταίαν συλλαβὴν τοῦ ὀνόματος Ἀναστασίας, τὴν τετμημένην καὶ χαρακτηριστικὴν κύρωσιν τοῦ θολίσκου, τὰ φύλλα κρίνου ἐπὶ τῶν γωνιῶν αὐτοῦ ⁴ τέλος τὴν χρῆσιν, πρὸς ἣν ἦτο προωρισμένου τὸ Κιβώριον τοῦτο, ἄγομαι νῦν ἀναγάζω αὐτὸ εἰς τὸ χρονικὸν διάστημα μεταξὺ τοῦ σ' καὶ ζ' αἰῶνος. Παραλείπω νῦν σημειῶσω τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων α, ε, καὶ ω, (Α, Ε, Ω) διότι ταῦτα εἰσι κοινὰ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πτώσεως τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἐν

¹ S. German. Part Ep. Hist. Eccl. Mystag Theor.

² Codin Chron. σελ. 91 (ἔκδ. Commelin).

³ Cf. Montfaucon Palaeogr. graec.

⁴ Codin, ὅριζ. ἀντ. Ducange, Constantinop. Christ, 3-βλίον Γ'. κεφ. 39. Goar, BIL. Graec. σελ. 12.

μέρει ἀπκντῶσιν ἐν μνημείοις λίαν μεταγενεστέροις καὶ ἐν χειρογράφοις τοῦ δεκάτου αἰῶνος μετὰ γραμμῶν κεφαλαίων. Λέγω μᾶλλον ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἐποχὴν τοῦ μνημείου, θὰ ἐκλινον νὰ ὀπισθοδρομήσω μέχρις ἐποχῆς ἔτι μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένης, ἕνεκα τοῦ α ἔχοντος γωνίαν ἐν τῷ κέντρῳ. **Α** εἰ μὴ ἀπὸ τῶν εἰς παραδείγματι μεταγενεστέρων λίθων, ἐρ' ὧν ἐνίοτε τὸ α ἔχει τὸ αὐτὸ σχῆμα. Ὡς πρὸς τὸ ὄνομα δὲ τοῦ ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς σημειομένου προσώπου, ὁμολογῶ ὅτι κατ' ἀρχὰς δὲν ἐδίσταζον ὅτι προῦκειτο περὶ τῆς Ἀναστασίας ἐκείνης, εὐγενοῦς γυναικὸς, πλουσιωτάτης, ζησάσης ἐν τῇ Αὐλῇ ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ, καὶ προσαγορευθείσης Πατρικίας. Αἱ σπάνιαι ἀρεταὶ καὶ ἡ ἀγιότης τοῦ βίου εἶχον ἀνυψώσῃ αὐτὴν εἰς τοσοῦτον μέγαν θυμασμόν τῶν κύλικων, καὶ τοῦ βκτιλέως, ὥστε ὁ φθόνος δὲν ἐδράδυνε νὰ διεγείρῃ διὰ συκοφαντιῶν τὴν ζηλοτυπίαν ἐν τῇ ψυχῇ τῇ αὐτοκρατορίᾳ Θεοδώρου. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀναστασία τυχοῦσα μυστικῆς εὐκαιρίας καὶ ἐγκαταλείψασα πᾶσαν μεγαλοπρέπειαν καὶ λαμπρότητα ἐγκόσμιον, ἀπῆλθεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἵδρυσεν μοναστήριον, καλούμενον τῆς Πατρικίας, ἐν ᾧ ὁσίως ἐγκατεβίωσε καὶ ἀπέθανε περὶ τὸ 558 ἔτος.¹ Πᾶς δισταγμός, γεννηθεὶς κατόπιν, μοὶ ἀφῆρέθη· ἐσκέφθην ἄλλως ὅτι τὸ ἐπίθετον ἐνδοξότατος, ὃ περιέχει ἡ ἐπιγραφὴ ἡρμοῖε κυριώτερον εἰς πρόσωπον, ἔχοντι ἀνώτερον ἄξιωμα, π. χ. Ὑπάρχου, Πατρικίου, Ἐπαρχοῦ, Κουέστορος, ἢ τινος ὁμοίου.² Ἀλλὰ περὶ τούτου ἀρκεῖ· διότι, ὅταν ἀπὸ τινος ἀρχαίου μνημείου ἐλλείπουσιν ἀποδείξεις θετικαὶ ὅπως καλῶς καὶ ἀσφαλῶς ὀρισθῶσιν ἡ ὁ χρόνος ἢ ὁ χαρακτήρ ἢ τὰ πρόσωπα, ἢ ἄλλη τις περίπτωσις, τότε φρονιμωτέρως καὶ τιμιωτέρως εἶναι ἡ σιωπὴ. Φρονῶ λοιπὸν ὅτι δὲν πρέπει νὰ ριψοκινδυνεύσω ἐν τῇ παρούσῃ περιπτώσει νὰ ἐκφράσω ἄλλην γνώμην, ὅπως μὴ ἐμπίσω εἰς τὸ λάθος ἐκείνων, οἵτινες, ὑπὸ κενοδοξίας ἐλαυνόμενοι, ἢ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ ἐπιδείξωσι σοφίαν, λαλοῦσι περὶ ἀπομεμακρυσμένων καὶ σκοτεινῶν χρόνων κατὰ τὰς φανταστικὰς αὐτῶν ὑποθέσεις.

Ἐπανερχόμενοι λοιπὸν εἰς τὸ Κεβόριον ἀνάγκη ν' ἀνμνησθῶμεν τῆς ἀρχαίας λατρείας τῆς Ἐκκλησίας, λατρείας κοινῆς τοῖς τε Ἑλλησι καὶ Λατίνοις, κατ' ἣν ἡ ἁγ. Τράπεζα, ἀκριβῶς τετραγώνος, ὁμοίως πρὸς τοὺς τέλους τῶν μαρτύρων,³ ἔκειτο ἐπὶ τῆς μεγάλῃς ἀψίδος τοῦ Ἱεροῦ, ὑπὸ εἰδός τι σκηνώματος (tabernaculum) ἢ ναΐσκου, ἐπίτης τετραπλεύρου, ὑποεχόμενου ὑπὸ τέσσάρων κιόνων, μετὰ πλευρῶν τοξοειδῶν καὶ θόλου ὑπερῶν, ἔχοντος κωνικὸν σχῆμα, ὡς ἐν τῇ Ἀγ. Σοφίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁴ ἢ καὶ ἐν σχήματι σφαιρικῷ. Περιέβαλλον αὐτὸ πολυτελέστατα

¹ Μνημαῖον τῇ Ἁ. Μαρτίᾳ.

² Ducauge, Gloss. M. et I. Cracott (ἀδολεξία.)

³ Bona Card. Rev. Liturg. σελ. 150.

⁴ Pauli Silent, Descript. magnae Eccl. II σελ. 103 κτλ.

ἐξωγραφημένα πικραπέτασμακτα, ἄτινα κατὰ τὰς ἐπισημοτέρας στιγμὰς τῆς Μυσταγωγίας ἐκλείοντο, ὅπως ἐμπριῆται ταῖς ψυχαῖς τῶν πιστῶν βελύτερος σεβασμὸς πρὸς τὸ θεῖον μυστήριον. ¹ Οὐχὶ ἄλλως βλέπομεν ὅτι εἶναι κατεσκευασμένον, πλὴν τῶν Κιβωρίων τῶν ἀρχαιοτέρων Βασιλικῶν τῆς Ρώμης καὶ πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς τὸ πολύτιμον κιβώριον τῆς Βασιλικῆς τοῦ ἁγ. Μάρκου, ἐξαιρουμένου τοῦ σφαιρικοῦ θόλου, ὅστις, κατὰ τὸν Σανσοβίνον ² ἀφῆρέθη κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας, ἐπεὶ δὴ ξύλινος ὢν κατὰ σύμπτωσιν ἐκίχη ὑπὸ τῶν πολλῶν λαμπάδων.

Ἀπὸ τοῦ κέντρου δὲ τοῦ θόλου κατήρχετο ἄλυσις ἀφ' ἧς ἐκρέματο ἡ Περιστερὰ τῆς Εὐχαριστίας, αἰωρουμένη ὑπὲρ τὴν ἁγ. Τράπεζαν· ἡ Περιστερὰ αὕτη (σύμβολον τοῦ ἁγ. Πνεύματος) κατεσκευάζετο συνήθως ἐκ χρυτοῦ, ἐνίοτε δὲ καὶ ἐξ ἀργύρου. Ἐντὸς αὐτῆς ἐφυλάσσετο ὁ ἁγ. Ἄρτος χάριν τῶν ἀσθενῶν. Αἱ μικτυρίαι τῶν Πατέρων καὶ λειτουργικῶν συγγραφέων ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὑπὸ τοῦ βενεδικτίνου Μαρτίνου καὶ τοῦ Ducange καὶ (τοῦθ' ὅπερ ἀποσιωπῶσι πολλοὶ) τοῦ Martigny ³ ἐπιμελῶς συλλεγεῖται καὶ ἐρευνηθεῖται, ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ χρῆσις τῆς Περιστερᾶς, τῆς ἐπὶ τῆς Τραπεζῆς κρεμαμένης, ἀνέρχεται μέχρι τοῦ Δ' αἰῶνος, ἀπκντᾷ δὲ σπκνίως καὶ ἕνα αἰῶνα ἀρχαιότερον. Ἀλλά, καὶ ἕτερον τι εἶδος Ἀρτοφορίου ὑπῆρχε, σχήματος ἢ στρογγύλου ἢ ἄλλως κωνικοῦ, περίπου ὡς πυργίσκου, ὡς ἐξάγεται ἐξ ἀρχαίων μνημείων ⁴. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ καλύμματος τοῦ ἀρτοφορίου τούτου ἵστατο περιστερὰ ἢ μικρὸς σταυρός. Τοιοῦτον στρογγύλον ἀρτοφόριον, μετὰ καλύμματος καὶ σταυροῦ, εἶναι τανῦν ἐν χρήσει παρὰ τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τυλισσόμενον εἰς λευκὴν ὀθόνην, τηρεῖται ἐν σκηνώματι (tabernaculum), τοποθετημένῳ ἐπὶ τῆς ἀγίας Τραπεζῆς, ὑπὸ τὸ κιβώριον τὸ καλύπτον αὐτὴν ⁵ ὡς ἐν τῇ ἀγίᾳ Αἰκατερίνῃ τοῦ Ὁρους Σινᾶ καὶ ἐν τῇ Μονῇ τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐν Ἀθῶνι καὶ ἀλλαχοῦ ⁶ ἢ τὸ σκηνώμα τοῦτο εὐρίσκεται ἐντὸς τῆς μεγάλης ἀψίδος, ὀπισθεν τῆς ἀγίας Τραπεζῆς, ἐπὶ ἐξέχοντος ὀλίγον ἐπιπέδου, ⁷ τοῦθ' ὅπερ παρρηρεῖται ἔτι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ τοῦ ἁγίου Μάρκου Βασιλικῇ.

Σύγχυσις τις ἄλλως καὶ ἀβεβησιότης παρρηρητέον ὅτι ἐπικρατεῖ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις συγγραφεῦσι, τοῦθ' ὅπερ καὶ αὐτὸς ὁ Martigny ὁμολογεῖ λέγων· «tout ceci n'est pas sans quelques obscurités». Πράγματι παρρηροῦν-

¹ Θεοφ. εἰς 1. Μιχ. Κουροπ.

² Χρυσοστ. Ὁμιλ. Γ'. εἰς Ἐφεσίους.

³ Venezia descrita. β. 6λ. Α'. κεφ. 41.

⁴ Martigny, ἐνθ. ἀνωτ.

⁵ Συμεὼν Θεσσαλ. ἐκδ. 1683. σ. 363.

⁶ Νεκταρίου πατριάρχου Ἐπιτομὴ Ἱστορίας σ. 150. Μακάριος Κυδων. Περιοδ. Μονῶν Ἀθῶν. καὶ ἁγ. Ἀθανασ.

⁷ Goa, ἐνθ. ἀνωτ.

τες ὅτι καὶ δώρεα αἱ γινόμενα πρὸς Ἐκκλησίαις τινὰς τῆς Ρώμης καὶ ἀλλοχοῦ ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ δύο Πάπων, Ἰννοκεντίου καὶ Γλαρίου, ποιοῦνται μναίαν πύργου καὶ περιστῆρας, οὕτως ὥστε τὸ ἐν τῶν δύο τούτων ἱερῶν ἀντικειμένων ἦν συμπλήρωμα τοῦ ἑτέρου καὶ παρρητοῦντες ὅτι ὁ ἅγιος Γρηγόριος ἐπίσκοπος Κκισακροδούνου (Tours) ἔδωρεῖτο τῷ ἱερεὶ Ἀμαλθαίῳ κατὰ τὸν 5. αἰῶνα *Peristerium et columbam argenteam ad repositorium*, δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τὴν γνώμην τοῦ Ducange, μὴ δεχομένου διαφορὰν μεταξὺ περιστῆρας καὶ περιστέρου, καὶ στηριζομένου, ὡς πιστεύω, ἐπὶ τῆς χρήσεως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων τῶν ὑποκοριστικῶν ὀνομάτων ἀντὶ τῶν θετικῶν. Ἀλλ' ὁ λόγιος Martigny συμπεριφέρει ἐντεῦθεν ὅτι τὸ περιστέριον ἦν τὸ φυλάκτιον τῆς περιστῆρας, ὁρῶντες σκεπτόμενος ἄλλως δυσκόλως νοῶ πῶς τὸ περιστέριον ἠδύνατο *abriter et envelopper de colombe*. Τίς ἡ σχέσις μεταξὺ τοῦ πύργου καὶ τῆς περιστῆρας καὶ μεταξὺ ταύτης καὶ τοῦ περιστέρου. Πῶς συμβιβαστέον τὴν διαφορὰν καὶ τὰ ἔθιμα πρὸς τὸν πιθανώτερον τῶν λόγων, εἰ μὴ παραδεχόμενοι ὅτι πύργος καὶ περιστέριον ἦσαν παρόμοια, καὶ ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅποιον οἱ Λατῖνοι, ἕνεκα τοῦ σχήματος ἴσως, ἐκάλεον πύργον (*turris*), οἱ Ἕλληνες ὠνόμαζον περιστέριον; Τί τὸ παρόμοιον, ἂν ἐν ἀντικείμενον, ὁρισμένον εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν, ἔφερε παρὰ λαοῖς διαφοροῖς διάφορα καὶ τὰ ὀνόματα; Τὸ κατ' ἐμὲ δὲν ἀρίσταται τῆς ιδέας ὅτι πύργος καὶ περιστέριον ἦσαν ὁμοῦ ἀφισωμένα εἰς τὸ ν' ἀποτίθῃται ἐν αὐτῷ τὸ ποτήριον τῆς εὐχαριστίας, ὡς ἐν μικροῖς ἀργυροῖς κιβώριοις, ἐπικραμαμένοις ἢ τεθειμένοις ἐπὶ τῆς Τραπέζης ἀφ' ὧν ἀνηρτᾶτο ἡ περιστῆρα ἢ ἄλλο δοχεῖον, οὐχὶ ἄλλως ὡς ἀπὸ τῶν μεγάλων κιβωρίων, περὶ ὧν εἵπομεν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ περὶ τὴν λειτουργικὴν ἀσχολούμενοι βεβαιοῦσιν ὅτι ὑπὸ τὸ μέγα κιβώριον ὑπῆρχαν ἑνὶ καὶ ἕτερον ἐπάνω τῆς Τραπέζης, εὐκόλον εἶναι νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ γνώμη ἡμῶν δὲν ἔπχει πολὺ τῆς ἀληθείας. Τοῦτο λέγομεν παρρησιαστικώτερον καὶ ἐπ' ἐλπίδι νὰ διαχύσωμεν κατὰ δύναμιν ὥς ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου θέματος.

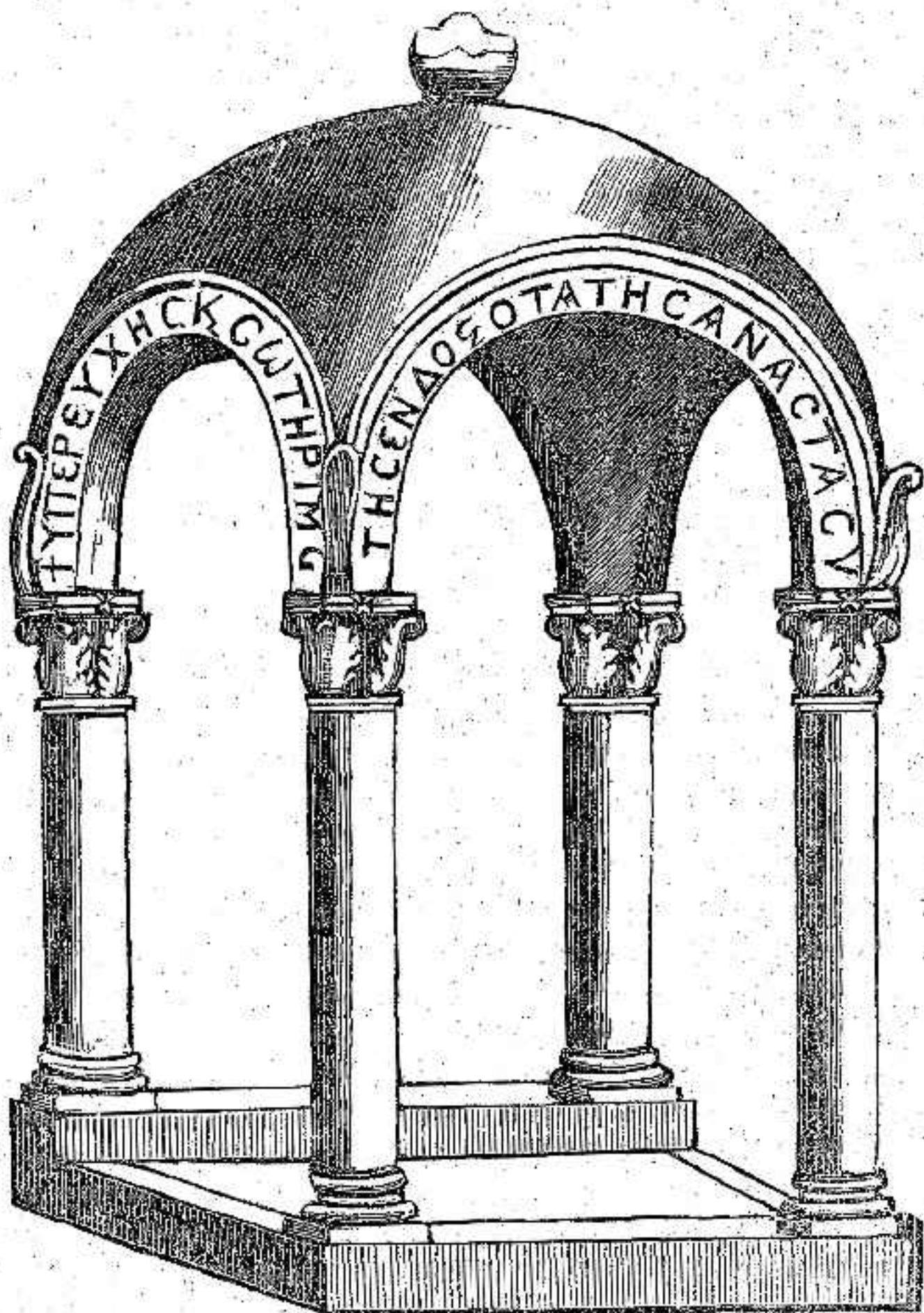
Παρητοῦντες δὲ τὸ σχῆμα τῶν μεγάλων κιβωρίων, τὴν μεγάλην δαπάνην χρυσοῦ καὶ ἐκλεκτῶν μαρμάρων τὴν γινομένην πρὸς κατασκευὴν αὐτῶν, τὴν μεγαλοπρέπειαν ἐν ᾗ περιεβάλλετο τὸ ὕψος τοῦ Μυστηρίου, τὴν εὐλάβειαν καὶ τὸν σεβασμὸν, ὃν ἐνέπνεον τοῖς πιστοῖς, οὐδόλως θυμιάζομεν ἂν ὡς γράφει ὁ Παῦλος Σιωπηλὸς² αὐτῇ καὶ ἐκκλησίᾳ ἐκαλοῦντο *Κιβώρια* καὶ ἐνομίζοντο ἀργυρεῖ. «Καὶ πῶς ἐνι ναοὺς ἀργυροῦς γινέσθαι;» ἐρωτᾷ ὁ Χρυσόστομος καὶ ἀπαντᾷ ὁ αὐτός. «Ἴσως ὡς κιβώρια μικρά.»³ Δὲν ὑπῆρχον λοιπὸν μόνον μεγάλα κιβώρια, ἀλλὰ καὶ μικρά· ταῦτα ἦσαν ἐν χρήσει, νομίζω ἐν τοῖς μικροτέροις ναοῖς· ἐκεῖνα ἤρμοζον

¹ Martigny, ἐν λ. *Giborium*.

² Paul. Silent. ἐν θ. ἀνωτ.

³ Ὁμ. λ. ΜΒ' καὶ πράξεις κεφ. 19.

εἰς τὰς βασιλικὰς καὶ ἀπὸ τούτων καὶ ἀπὸ ἐκείνων ἐκρέματο ἡ περιστέρα. Τὸ ἱερὸν μνημεῖον ἐν τούτοις, περὶ οὗ δὲν ἐνόμισα ἄκαιρον τὴν παροῦσαν ἐκθεσιν, ἀριθμητέον μεταξὺ τῶν μικρῶν κιθωρίων τῶν χρόνων ἐκείνων. Τοιαύτη γνώμη, πλὴν τοῦ ὅτι ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ρηθέντων βεβαιοῦται, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ὑπὸ τὸν θολίτικον σώζεται εἰσέτι ὁ κρίκος ὁ σιδηροῦς, ἐφ' οὗ ἐστηρίζετο ἡ ἄλυσις τῆς περιστέρας· ἀκριβῶς ὡς ὁ Martène βεβαιοῖ, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς του εἶδε κρεμᾶμενον πύργον ἀργυροῦν ἐν τινι μονῇ τοῦ Καισαροδούνου καὶ ἐν τισι γκαῖς τῆς Ρώμης. Ὡς πρὸς τὸ ἡμέτερον κιθώριον ὁ μέγας αὐτοῦ ὄγκος βεβαιοῖ ὅτι ἀρχῆθεν ἀπέκειτο ἐπὶ τῆς ἀγίας Τραπεζῆς. Ὅπως ποτ' ἂν ᾖ, δημοσιεύω ἐνταῦθα ἀπεικόνισμα αὐτοῦ, ὡς χριστιανικῆς ἀρχαιότητος, καὶ διὰ τὴν σπουδαιότητα αὐτοῦ τὴν λειτουργικὴν καὶ διότι, ἐκτὸς τοῦ ἀξιώματος τῶν συγγραφέων, δὲν γνωρίζομεν ἄλλην σύγχρονον μαρτυρίαν.

Τοῦτο φρονῶ ὅτι διατήρουν ὡς σπανίαν ἀρχαιοτάτην οἱ Ἑνετοί, οἵτινες ἐν χρόνοις σοφωτέροις καὶ γενναϊότεροις προτίμων ἀντὶ τῶν καρπῶν στρατιωτικῶν θριάμβων τὴν εἰρηνικὴν καὶ τὴν εὐσεβῆ κτῆσιν ἱερῶν θησαυρῶν οὐς καὶ διατήρουν ἐπιζήλως· καὶ ὅτι περικλείσαντες αὐτὸ διὰ κινκλίδων ἀπὸ τῶν τεσσάρων πλευρῶν, τὸ εἶχον τοποθετήσαι πρὸς διατήρησιν τῆς ἁγίας Δωρεᾶς, ἀπ' αὐτῆς τῆς οἰκοδομῆς τῆς Βασιλικῆς αὐτῶν, ἐπὶ τοῦ μεγάλου βήματος, ὅπισθεν τῆς ἁγίας Τραπέζης, ἐκεῖ ἀκριβῶς ὅπου αἱ ἀναμύσται ἀλαβόστριναι στῆλαι καὶ ἄλλα κειμήλια μαρτύρων μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ τόπου. Φρονῶ μέλιστα ὅτι τὸ κιβώριον ἐκεῖνο ἀφ' ὧν ἐβῆ πρὸ τριῶν αἰώνων, καὶ ἀντιπατέστη διὰ τοῦ σημερινοῦ μικροῦ ἁλταρίου (ἔργου τοῦ Σκνσοβίνου), μετὰ θήκης περιπεφραγμένης διὰ θυρίδος δρειχαλκίνης ἐπιχρύσου, πρὸς χρῆσιν τῆς εὐχαριστίας. Τοῦτο διήρκεσε μέχρι οὗ πεσούσης τῆς Δημοκρατίας, ὥρισθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸ πρὸς δεξιὰν ἁλτάριον, καλούμενον νῦν τῆς ἁγίας Δωρεᾶς. Τοσαῦτα περὶ τοῦ μικροῦ κιβωρίου. Ἡδὲ δέ, ἐν ἀτυχῶς ἡ περιγραφὴ μου αὕτη δὲν ἀξίζει νὰ κατηγορηθῇ ὡς ἀνωφελής, περικαλῶ ἵνα τὸ σεβασμιον τοῦτο καὶ πολυτίμον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀρχαίας λατρείας τῆς Ἐκκλησίας μνημεῖον ἐκθῇ ἐκεῖθεν, ὅπου ταυῶν (βεβαίως οὐχὶ πολὺ ἐντίμως) κατέκειται, καὶ διαχυλκχθῇ κατ' ἀξίαν ἐν τῷ θησαυροφυλακείῳ τῆς Μικρικῆς Βασιλικῆς.

ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΕΥΔΙΑ *

ΠΑΡΑΛΛΑΓΗ ΥΜΝΟΥ ΤΙΝΟΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ

Λαυδῶντων ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἐκθέσει τῶν κειμηλίων τοῦ ἱεροῦ ὁ γῶ-
νος κατατεθέντος ἀντιτύπου δυσμερέτου τινος ὕμνου τοῦ πρωτομάρτυρος
βάρδου τῆς ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας, δημοσιευθέντος κατὰ τὰς ἀρχὰς
τοῦ παρόντος αἰῶνος ἐν Κερκύρᾳ, ἐσχάτως δὲ ἀναδημοσιευθέντος ἐν τῷ
περιοδικῷ «Παρονασσῶ», ἐπιστέλλω πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ
τούτου πρὸς δημοσίευσιν, περικαλλεγὴν ἑτέρου ὕμνου τοῦ Ρήγα, περιελθοῦ-
σαν εἰς χεῖράς μου πολὺ, δυστυχῶς, μετὰ τὴν λήξιν τῆς ἐκθέσεως.

* Μακάριος ἱερεὺς ὁ Εὐδιᾶς, ἐκ τοῦ γνωστοῦ ἀριστοκρατικοῦ τῶν ἐν Ἀθηναῖς Τυπάλ-
δων οἴκου, τὸ πρὶν Μιχαὴλ λεγόμενος, ἦν ἐκ πατρὸς συγγενὴς τοῦ Ἀγγέλου καὶ Γεωργίου
Εὐδιᾶ, ἐκ πάππου δὲ θεῖος τοῦ διαπρεποῦς ζωγράφου κ. Νικ. Εὐδιᾶ. Γεννηθεὶς ἐν Ἀθηναῖς
περὶ τὰ μέσα τῆς παρελθούσης ἑκατονταετηρίδος ἔζησεν ἐνταῦθα μέχρι τοῦ 1798, ὡν κατὰ
τὴν παράδοσιν ἐκ τῶν μάλλον ἐναρέτων κληρικῶν, καὶ εὐμαθῶν, κατὰ τὴν τότε τῶν γραμ-
μικῶν κατάστασιν. Καταλλήρων. Ἐφημέρευεν ἐν Σμύρνῃ, εἴτα δὲ ἐν Ἀρσενολογείῳ τῆς
τότε ἐκεῖ τόσοῦ μεγάλης καὶ πλουσίας ἑλληνικῆς κοινότητος πατὴρ καὶ διδάσκαλος. Ἐμε-
νεν ἐκεῖ τεσσαράκοντα περίπου ἔτη, καταρτίσας καὶ αἴψαν λόγου βιβλιοθήκην, ἐπνίγη δὲ κατὰ
τὸν πλοῦν ἐπ' ἀνερχόμενος εἰς τὴν πατρίδα, ἢ κατὰ τὸ πιθανώτερον στραγγαλισθεὶς πρὸς
ἀρσενίαν, διαρκοῦντος τοῦ πλοῦ ἐρρίθη εἰς τὴν θάλασσαν. Ἦν στιχοῦργος καὶ ἐκκλησιαστικ-
ῶς θηνογράφος, γράψας πολλὰ, περὶ ὧν ἄλλοτε πλείονα.